

LOKALNY SZCZEGÓŁOWY PLAN DZIAŁANIA

- PRZYKŁADY DOBRYCH PRAKTYK Z ZAKRESU PARTYCYPACJI SPOŁECZNEJ DLA WOJEWÓDZTWA MAŁOPOLSKIEGO NA LATA 2019 - 2022

D.T3.3.2 – Lokalny szczegółowy plan działania w zakresie wdrażania koncepcji inteligentnego i zintegrowanego systemu zarządzania miejskimi terenami zieleni w Małopolsce

Autor: Agnieszka Kowalewska

SPIS TREŚCI

WSTĘP.....	3
SYTUACJA WYJŚCIOWA.....	3
WIZJA I CELE.....	5
DZIAŁANIA.....	6
PODSUMOWANIE	17

WSTĘP

Rolą „Lokalnego szczegółowego planu działania” w projekcie *Urban Green Belt* (dalej: *UGB*) jest dostarczenie praktycznych wskazówek służących wdrażaniu rozwiązań z zakresu inteligentnego, angażującego wszystkich interesariuszy zarządzania miejskimi terenami zieleni. Niniejsze opracowanie prezentuje zatem wybór najlepszych praktyk z zakresu partycypacji społecznej, wypracowanych w ramach projektu *UGB*, popartych lokalnymi przykładami wartymi naśladowania. Wdrożenie tych sprawdzonych narzędzi i metod współpracy z lokalnymi społecznościami przyczyni się do podniesienia ich świadomości ekologicznej i zachęci do czynnego udziału w procesie decyzyjnym dotyczącym terenów zieleni. Aktywne zaangażowanie lokalnych społeczności w utrzymanie i planowanie miejskich terenów zieleni jest bowiem kluczowe dla ich zintegrowanego, społecznie i ekonomicznie zrównoważonego rozwoju.

Niniejsze opracowanie ma charakter samodzielnego dokumentu wskazującego kierunki działania na lata 2019 – 2022. Prezentuje ono wybór technik, które obecnie wspierają rozwój i zarządzanie terenami zieleni w Polsce i innych krajach europejskich. Dokument skierowany jest do urzędników z miast województwa małopolskiego, jak też i innych interesariuszy pragnących zaangażować się w rozwój terenów zieleni. Ma on w założeniu służyć jako inspiracja, a także dostarczać praktycznych rozwiązań lokalnym władzom i ułatwiać efektywne wdrażanie prezentowanych propozycji w ramach ich działań. Pomoże to w zwiększeniu udziału społeczeństwa w procesie zarządzania terenami zieleni.

SYTUACJA WYJŚCIOWA

W Małopolsce według stanu na 2016 rok¹ było 61 miast. Dwa z nich są miastami dużymi, których liczba mieszkańców przekracza 100 tysięcy. Są to Kraków (>765 tys. mieszkańców) i Tarnów (>110 tys. mieszkańców). Pozostałe miasta województwa mają zróżnicowaną wielkość i mieszczą się w kategoriach² miejscowości małych (47 miast liczących <20 tys. mieszkańców) i średnich (12 miast liczących 20-100 tys. mieszkańców).

Udział publicznych terenów zieleni w ogólnej powierzchni miast Małopolski mieści się w przedziale od 0,1% do 5,6%, podczas, gdy wskaźnik lesistości terenów miejskich jest znacznie bardziej zróżnicowany i wynosi od 0 aż do 69,9%, zależnie od lokalnych uwarunkowań. Powierzchnia parków na mieszkańca jest relatywnie mała w dużych miastach: wynosi 6,1 m²/osobę w Krakowie i 4,3 m²/osobę w Tarnowie, podczas gdy w małych miastach jest ona znacznie większa i wynosi aż do 145,4 m² w Krynicy – Zdroju i 256 m² w Piwnicznej – Zdroju, które są znanymi uzdrowiskami. Co istotne, Małopolska obejmuje liczne tereny o najwyższych walorach przyrodniczych i krajobrazowych w Polsce.

Zarządzanie terenami zieleni w średnich i dużych miastach Małopolski jest z reguły powierzone dedykowanym komórkom urzędów oraz jest wspierane lokalnymi zasobami baz danych przestrzennych. Kwestie planowania i rozwoju terenów zieleni są uwzględniane w ogólnych strategiach rozwoju miast. Utrzymanie terenów zieleni jest z reguły powierzane zewnętrznym wykonawcom w ramach przetargów, a jego standardy są określone w zawieranych umowach. W mniejszych miastach tereny zieleni są często utrzymywane własnymi siłami jednostek samorządowych; zarządzanie nimi bywa współdzielone przez wydziały i referaty gospodarki

¹ Wszystkie dane statystyczne podano za opracowaniem: „Miasta województwa małopolskiego – zmiany, wyzwania i perspektywy rozwoju”, Małopolskie Obserwatorium Rozwoju Regionalnego, Departament Polityki Regionalnej, Urząd Marszałkowski Województwa Małopolskiego, Kraków 2018.

² Podział miast na duże, średnie i małe przyjęto za opracowaniem „Miasta w liczbach 2016”, Główny Urząd Statystyczny, Urząd Statystyczny w Poznaniu, Warszawa, Poznań, 2018.

komunalnej, ochrony środowiska, dróg i infrastruktury, a także rady osiedli. Bazy danych przestrzennych są tu wykorzystywane w różnym stopniu, zależnie od potrzeb, a partycypacja społeczna znajduje zastosowanie z reguły w projektach rewitalizacyjnych dotowanych ze środków Unii Europejskiej.

Tylko Kraków, jako stolica regionu, posiada odrębną jednostkę organizacyjną – Zarząd Zieleni Miejskiej, oraz wprowadził dedykowane aplikacje do zarządzania terenami zieleni, jak również posiada odrębny, branżowy dokument strategiczny dotyczący rozwoju i zarządzania terenami zieleni. Kraków wypracował również najbardziej zaawansowane narzędzia i metody prowadzenia procesów partycypacji społecznej. Jest w tym zakresie liderem nie tylko w regionie, ale także i w kraju. Wybrane rozwiązania z tego zakresu mogą i powinny być wdrażane także w innych miastach, czemu służy niniejsze opracowanie.

Wymiana wiedzy i doświadczeń w zakresie dotyczącym terenów zieleni miejskiej w regionie jest potrzebna zarówno w kontekście wprowadzania nowych zielonych terenów jako remedium na zanieczyszczenie środowiska jak i w kontekście co raz lepszego dostosowywania tych terenów do potrzeb i oczekiwań mieszkańców.

Małopolska może się poszczycić stałym wzrostem liczby mieszkańców. Jednocześnie, zmniejszają się populacje zamieszkujące tereny miejskie. W roku 2017 tylko 48,3% ogółu mieszkańców zamieszkiwało w miastach, podczas, gdy średnia krajowa wynosi 60,1%. Aktualna gęstość zaludnienia w Małopolsce wynosi 223 osoby na 1 km² – co stawia województwo pod tym względem na drugim miejscu w Polsce, natomiast na pierwszym – jeśli chodzi o gęstość zaludnienia na terenach wiejskich.

Powyższe dane obrazują widoczny trend odpływu ludności z miast, który wywołuje narastające procesy suburbanizacji. Jedną z przyczyn powyżej opisanej sytuacji może być poszukiwanie wyższej jakości życia w otoczeniu natury. Równocześnie, istnieje wiele bezpośrednich korzyści, jakich miejskie tereny zieleni mogą dostarczyć mieszkańcom, jeśli będą dobrze zarządzane i utrzymywane. Zieleń w mieście przyczynia się bowiem do poprawy samopoczucia i stanu zdrowia mieszkańców, zwłaszcza poprzez redukcję ilości zanieczyszczeń powietrza i hałasu, tworzenie właściwych warunków mikroklimatycznych, zapewnianie możliwości rekreacji, utrzymanie równowagi ekologicznej oraz zwiększanie bioróżnorodności. Zieleń dodatkowo wpływa także na lokalną gospodarkę i bezpieczeństwo mieszkańców, podnosząc atrakcyjność miejscowości i ich odporność na zmiany klimatu (np. poprzez retencję wód deszczowych). Poprawa stanu publicznych terenów zieleni może znacząco podnieść jakość życia w terenach zurbanizowanych, lecz wymaga to efektywnego zarządzania. Jest to duże wyzwanie dla samorządów, które powinny traktować swoje tereny zieleni jako wartościowy zasób i promować pro-środowiskowe zachowania oraz szerzyć świadomość ekologiczną wśród mieszkańców. Rozwiązaniem może tu być aktywizacja mieszkańców i zwiększenie ich zaangażowania w zadania związane z utrzymaniem i zagospodarowaniem terenów zieleni.

W procesie planowania i rozwoju miejskich terenów zieleni powinno się także znacznie szerzej niż dotychczas uwzględniać potrzeby osób starszych, gdyż liczba mieszkańców powyżej 65 roku życia w regionie systematycznie rośnie. Proces ten przyspieszył znacząco w ciągu ostatnich 10 lat. Również liczba osób sędziwych (powyżej 85 roku życia) stale rośnie. Dlatego adaptacja terenów zieleni miejskiej do potrzeb osób o ograniczonej mobilności jest tak ważna.

WIZJA I CELE

WIZJA:

Miejskie tereny zielone w Małopolsce zarządzane inteligentnie (smart) przy szerokim współdziałaniu lokalnych społeczności, różnych grup interesariuszy, ekspertów, a także, co najważniejsze - mieszkańców.

Uwarunkowania wizji

Zarządzanie miejskimi terenami zieleni w Małopolsce wymaga zastosowania nowych metod współpracy z lokalnymi społecznościami i różnymi grupami interesariuszy: oprócz organów decyzyjnych, także ekspertami (planistami, architektami, ekologami, geografami), przedstawicielami biznesu i mieszkańcami. Szczególnie ci ostatni powinni być aktywnie włączeni w procesy zarządzania. Będzie to prowadziło do bardziej harmonijnego i skoordynowanego rozwoju miast, a także lepszej identyfikacji obywateli z zachodzącymi procesami. Aby sprostać ich potrzebom i ambicjom, samorządy lokalne powinny zapewnić im przestrzeń i możliwości, aby mogli nie tylko słuchać i oglądać, ale także brać czynny udział w przeprowadzanych zmianach. Dlatego techniki służące angażowaniu lokalnych społeczności powinny być szeroko wdrażane w codziennych działaniach urzędów.

Realizacja działań ma umożliwić szeroki udział mieszkańców w planowaniu i utrzymaniu terenów zieleni. Przyczyni się to do dalszego podnoszenia świadomości ekologicznej, propagowania prośrodowiskowych zachowań i aktywizacji społeczeństwa obywatelskiego dzięki budowaniu poczucia wspólnoty i uwzględnianiu potrzeb wszystkich jej członków – szczególnie tych najbardziej wrażliwych.

CEL:

Inteligentny i zrównoważony rozwój miejskich terenów zieleni uwzględniający otoczenie społeczne i środowiskowe

Cele cząstkowe:

Cel 1: Rozwój terenów zieleni oparty o potrzeby mieszkańców;

Cel 2: Propagowanie pro-środowiskowych i proaktywnych postaw wśród mieszkańców;

Cel 3: Poprawa jakości życia mieszkańców, szczególnie osób starszych.

Opis celów cząstkowych:	Nazwa działania:
1: Rozwój terenów zieleni oparty o potrzeby mieszkańców	<i>Działanie 1: "MÓJ TEREN ZIELENI" – ZOSTAŃ SPOŁECZNYM OPIEKUNEM TERENU ZIELENI</i>
	<i>Działanie 2: WIELOPOKOLENIOWE OGRODY SPOŁECZNOŚCIOWE</i>
2: Propagowanie pro-środowiskowych i proaktywnych postaw wśród mieszkańców	<i>Działanie 1: "MÓJ TEREN ZIELENI" – ZOSTAŃ SPOŁECZNYM OPIEKUNEM TERENU ZIELENI</i>
	<i>Działanie 2: WIELOPOKOLENIOWE OGRODY SPOŁECZNOŚCIOWE</i>
	<i>Działanie 3: SPACERY EDUKACYJNE I POPRAWA DOSTĘPU DO TERENÓW ZIELENI</i>
3: Poprawa jakości życia mieszkańców, szczególnie osób starszych	<i>Działanie 1: "MÓJ TEREN ZIELENI" – ZOSTAŃ SPOŁECZNYM OPIEKUNEM TERENU ZIELENI</i>

	<i>Działanie 2: WIELOPOKOLENIOWE OGRODY SPOŁECZNOŚCIOWE</i>
	<i>Działanie 3: SPACERY EDUKACYJNE I POPRAWA DOSTĘPU DO TERENÓW ZIELENI</i>

DZIAŁANIA

Cel: <ul style="list-style-type: none"> • Rozwój terenów zieleni oparty o potrzeby mieszkańców; • Propagowanie pro-środowiskowych i proaktywnych postaw wśród mieszkańców; • Poprawa jakości życia mieszkańców, szczególnie osób starszych. 	Numer celu: 1, 2, 3
Nazwa działania: "MÓJ TEREN ZIELENI" – ZOSTAŃ SPOŁECZNYM OPIEKUNEM TERENU ZIELENI	Numer działania: 1
Pochodzenie koncepcji: ☒ Transfer ☐ Nowa koncepcja ☐ Inne	
Opis koncepcji – działania, jakie zostaną przeprowadzone	
<p>Proponowane działanie zostało zainspirowane pilotażem z projektu <i>UGB</i> zrealizowanym w Budapeszcie, w dzielnicy Hegyvidék (dzielnica 12). Jest ono oparte na metodzie społecznego utrzymania i zarządzania małymi terenami zieleni, realizowanej poprzez wsparcie udzielane przez miasto pojedynczym osobom i nieformalnym grupom mieszkańców.</p> <p>Dzielnica Hegyvidék charakteryzuje się stosunkowo dużym udziałem terenów zieleni oraz rosnącymi wymaganiami lokalnych społeczności odnośnie ich utrzymania, aczkolwiek zaangażowanie tych społeczności w sam proces wciąż jest niewielkie. Oznacza to potrzebę znacznie szerszego włączenia mieszkańców, niż dotychczas. Dlatego projekt pilotażowy miał na celu stworzenie społeczności ochotników, co przełożyłoby się na wzrost świadomości ekologicznej, promocję pro-środowiskowych zachowań oraz proaktywnych postaw wśród mieszkańców.</p> <p>Proponowane działanie polega na dokonaniu wyboru pewnej ilości małych terenów zieleni, znajdujących się w posiadaniu miasta. Mogą to być niewielkie, liczące kilkanaście czy kilkadziesiąt metrów kwadratowych powierzchnie np. wzdłuż ulic, przy skrzyżowaniach, przed budynkami użyteczności publicznej. Następnie, trzeba przeprowadzić nabór ochotników na społecznych opiekunów tych terenów. Mogą to być osoby w każdym wieku i reprezentujące dowolne grupy – ważne, aby były zaangażowane w powierzane im zadania. Zalecane jest także włączenie osób starszych, szczególnie tych, które interesują się ogrodnictwem. W przypadku angażowania grup dzieci lub młodzieży jako opiekunów terenów zieleni, potrzebny będzie także udział osób dorosłych sprawujących nad nimi nadzór.</p> <p>Wstępne prace przygotowawcze na wyznaczonych terenach mogą być przeprowadzone przez pracowników jednostek miejskich lub zatrudnionych wykonawców, przy udziale społecznych opiekunów – lub też przez nich samych, zależnie od stopnia trudności prac. Opiekunowie będą mieli swobodę decydowania o nasadzeniach i zmianach na swoich terenach. Będą także mogli</p>	

zachęcać i angażować kolejne osoby do pomocy. Urząd miasta zapewni natomiast narzędzia, wyposażenie i fachowe doradztwo oraz będzie aktywnie wspierał budowanie społeczności opiekunów terenów zieleni poprzez organizację dedykowanych spotkań. Umożliwią one wymianę wiedzy i doświadczeń pomiędzy poszczególnymi uczestnikami projektu. Dalsze utrzymanie terenów zieleni będzie prowadzone przez samych opiekunów, przy wsparciu innych zaangażowanych ochotników i szerszej lokalnej społeczności.

W Budapeszcie w pierwszej turze projektu ustanowiono 20 społecznych opiekunów terenów zieleni. Jako, że nie znali się oni wcześniej, zorganizowano regularne spotkania, by pomóc im zacieśnić kontakty i zbudować zespół. Aby poszerzyć zakres projektu i zintensyfikować jego oddziaływanie, wdrożono także dodatkowe działania, takie jak:

- warsztaty dla wolontariuszy pod dachem i w terenie (obejmowały one zajęcia z zakresu budowania zespołu, wykłady i dyskusje o tematyce ogrodniczej na poszczególnych działkach, współtworzenie programu Festiwalu Społecznych Opiekunów Terenów Zieleni);
- wydarzenia skierowane do szerokiej publiczności (spacery tematyczne powiązane z lokalnymi terenami zieleni, tematyczne instalacje, aby przyciągnąć uwagę mieszkańców do terenów zieleni i podnieść ich świadomość w zakresie roli zieleni w mieście, lokalny festiwal, gry i konkursy, otwarte pikniki);
- otwarty uniwersytet z regularnymi spotkaniami tematycznymi – tzw. "Zielony Klub";
- wspólne projektowanie Mobilnego Punktu Informacyjnego w ramach "Zielonego Klubu";
- działania z zakresu komunikacji społecznej.

Przedstawiona powyżej metoda społecznego zarządzania i utrzymania terenów zieleni sprawdzona w dzielnicy Hegyvidék stanowi przykład dobrej praktyki, która przyczynia się do budowania zintegrowanej, lokalnej społeczności. Współpraca związana z utrzymaniem nawet niewielkich terenów zieleni przyniesie szybkie efekty, które będą procentować, wzmacniając działania pojedynczych wolontariuszy lub nieformalnych grup mieszkańców i przez to wyzwać energię także wśród szerszych społeczności.

Społeczni opiekunowie terenów zieleni będą stanowić realną siłę sprawczą, dokonującą zmian w sąsiedztwach, co może stać się przyczynkiem do szerszych procesów rewitalizacji. Jest to pierwszy krok, który dzięki widocznym efektom, może stać się symbolem pozytywnych zmian w dzielnicy lub mieście. Tereny zieleni zarządzane i utrzymywane w ten sposób będą też lepiej odpowiadały na lokalne potrzeby i dzięki osobistemu zaangażowaniu mieszkańców, bardziej efektywnie przyczynią się do poprawy jakości ich życia. Akcja będzie bezpośrednio promowała proaktywne nastawienie wśród mieszkańców. Odpowiednio zorganizowana, może ona również przeciwdziałać wykluczeniu osób starszych.

Miastu akcja przyniesie korzyści w postaci niższych nakładów na utrzymanie terenów zieleni w przyszłości.

Projekt przyniesie też korzyści środowiskowe, gdyż przyczyni się do podniesienia bioróżnorodności w okolicy. Społecznie utrzymywane tereny zieleni mogą także stać się częścią błękitno – zielonej infrastruktury, osiągając zwiększone możliwości retencyjne.

Do przeprowadzenia akcji nie są potrzebne specjalne technologie ani znaczne środki finansowe. Niezbędne jest natomiast wykorzystanie wszystkich dostępnych środków komunikacji społecznej, takich jak media społecznościowe, lokalne gazety, spotkania i pikniki.

Minimalny zakres działań

Zakres podstawowy:

- Wyznaczenie małych, niezagospodarowanych terenów zieleni należących do miasta;

- Ustanowienie lidera lub grupy koordynującej w urzędzie miasta lub organizacji pozarządowej;
- Kampania informacyjna (na podstawie wcześniejszego rozeznania struktury społecznej), z wykorzystaniem mediów społecznościowych, lokalnych gazet, stron internetowych miasta i jednostki odpowiedzialnej za zieleń, a także spacery tematyczne w terenie, spotkania i pikniki;
- Nabór wolontariuszy do projektu.

Zakres uzupełniający:

- Udział eksperta (doświadczonego ogrodnika/architekta krajobrazu), który zapewni profesjonalne doradztwo dla ochotników;
- Alokacja środków finansowych na start projektu, jakkolwiek większość prac może być wykonana w ramach środków i zasobów własnych jednostek samorządowych;

Zakres dodatkowy:

- Opracowanie projektów nasadzeń zieleni dla każdego terenu (mogą one zostać opracowane w ramach warsztatów "Zielonego Klubu");
- Alokacja dodatkowych środków finansowych na szersze upowszechnienie projektu (np. organizację lokalnego festiwalu, instalacje tematyczne, mobilny lub stały punkt informacyjny, plakaty informujące o wydarzeniach, konkursy z nagrodami), jak również na organizację spotkań/warsztatów "Zielonego Klubu".

Odpowiedzialność – kto wdroży działania?

- Urząd miasta – jako inicjator i lider projektu;
- Organizacje pozarządowe lub podwykonawcy – będą odpowiadać za organizację spotkań i wydarzeń towarzyszących projektowi oraz zapewnienie udziału ekspertów;
- Wolontariusze – jako społeczni opiekunowie poszczególnych terenów.

Przewidywany budżet i niezbędne zasoby

- Personel – własne zasoby urzędu miasta lub organizacji pozarządowej;
- Narzędzia i wyposażenie – na start 500 PLN na lokalizację;
- Organizacja spotkań społecznych opiekunów i/lub "Zielonego Klubu" – bez kosztów najmu pomieszczeń, jeśli w obiektach urzędu miasta;
- Zaangażowanie zewnętrznego moderatora lub eksperta (ogrodnika, architekta krajobrazu) na spotkania wolontariuszy lub "Zielonego Klubu" – przeciętne wynagrodzenie 200 PLN/spotkanie + 200 PLN na ewentualne materiały;
- Źródła finansowania: budżet miasta i/lub dotacje na rewitalizację; źródła dalszego finansowania może stanowić *crowdfunding*, sponsoring ze strony lokalnego biznesu, z częściowym wsparciem z budżetu miasta (np. ze środków "Inicjatywy Lokalnej"³) lub grantów.

Mierniki realizacji

³ "Inicjatywa Lokalna" jest to mechanizm budżetowy stosowany w Krakowie, w ramach którego obywatele mogą aplikować o dofinansowanie na swoje inicjatywy. Jest to forma współpracy pomiędzy urzędem a wolontariuszami, którzy chcą zrealizować projekty dla lokalnych społeczności. Więcej szczegółów na stronie: https://www.bip.krakow.pl/?dok_id=68716

Cele do osiągnięcia są następujące: zagospodarować tak wiele terenów, jak to możliwe, i zaangażować jak najwięcej osób, szeroko włączając osoby starsze. Innym ważnym celem jest trwałość projektu.

Mierniki:

- Ilość/powierzchnia terenów objętych projektem na początku i na końcu działania;
- Liczba społecznych opiekunów terenów zieleni zaangażowanych na początku i na końcu projektu;
- Liczba mieszkańców uczestniczących w lokalnych wydarzeniach i zasięg informacji rozpowszechnianych w mediach;
- Ilość zorganizowanych wydarzeń (wszystkich typów);
- Liczba osób uczestniczących w spotkaniach "Zielonego Klubu", w tym udział osób starszych;
- Ilość terenów utrzymywanych bez pomocy miasta na koniec projektu;
- Ilość terenów zieleni utrzymywanych bez pomocy miasta w rok po zakończeniu projektu.

Czas trwania projektu

2019 – 2022

Możliwości rozwojowe

Akcja może być rozszerzona na wiele grup interesariuszy, np. lokalnych przedsiębiorstw zainteresowanych wzięciem pod opiekę miejskich terenów zieleni w ramach społecznej odpowiedzialności biznesu lub wolontariatu pracowniczego. Działania mogą też być wdrażane w innych dzielnicach/miastach/regionach. Wreszcie, można nimi objąć także posesje nie będące własnością miejską, poszerzając tym samym grono interesariuszy i wdrażając międzysektorową współpracę na rzecz zarządzania terenami zieleni.

Cel: <ul style="list-style-type: none"> • Rozwój terenów zieleni oparty o potrzeby mieszkańców; • Propagowanie pro-środowiskowych i proaktywnych postaw wśród mieszkańców; • Poprawa jakości życia mieszkańców, szczególnie osób starszych. 	Numer celu: 1, 2, 3
Nazwa działania: WIELOPOKOLENIOWE OGRODY SPOŁECZNOŚCIOWE	Numer działania: 2
Pochodzenie koncepcji: ☒ Transfer ☐ Nowa koncepcja ☐ Inne	
Opis koncepcji – działania, jakie zostaną przeprowadzone	
<p>Proponowane działania zostały zainspirowane przez aktualnie trwający projekt, prowadzony przez Zarząd Zieleni Miejskiej w Krakowie. Został on wdrożony przez miasto na początku 2018 roku, a obecnie jest kontynuowany w ramach projektu <i>RU:RBAN – ‘Resilient Urban Agriculture and Landscape’</i>.</p> <p>Jest on zbliżony do działania nr 1, lecz ma szerszy zakres oddziaływania. Ogrody społecznościowe mogą bowiem mieć różne rozmiary (w Krakowie obecnie zajmują działki o powierzchni od 0,135 ha do 1,8 ha). Zawsze składają się one z małych rabat (zwykle 3x3m), utrzymywanych przez pojedyncze osoby lub rodziny. Kraków ma obecnie 6 ogrodów społecznościowych, zaś Rzym ma ich blisko 160 – co pokazuje, jak ogromny potencjał tkwi w tym działaniu. Ogrody społecznościowe szeroko upowszechniły się na świecie w ostatnich 10 latach. Udział w projekcie <i>RU:RBAN</i> daje Krakowowi możliwość wymiany wiedzy i doświadczeń, a także dzielenia się dobrymi praktykami z innymi miastami partnerskimi: oprócz Rzymu także Wilnem, Coruną, Salonikami, Loures i Caen.</p> <p>Aby zaaranżować ogród społecznościowy, musi znaleźć się lider, który zainicjuje proces i stworzy zespół ochotników złożony minimum z 3 osób. Wezmą oni odpowiedzialność za powstający ogród. Inicjatorami mogą być nieformalne grupy znajomych, sąsiadów, organizacje lub instytucje (fundacje, stowarzyszenia, szkoły, lokalne domy kultury, centra aktywności lokalnej itp.).</p> <p>Pomysł stworzenia ogrodu społecznościowego powinien zostać jak najszerzej nagłośniony poprzez plakaty, media społecznościowe, otwarte spotkania, pikniki – aby zachęcić jak najwięcej osób do udziału. Następnym krokiem jest uzyskanie terenu, który musi być własnością miejską. Może to być nieużytek, istniejący, lecz nieurządzony teren zieleni, lub teren należący do placówki publicznej (np. szkoły). Lider zespołu podpisuje z miastem bezpłatną umowę użyczenia terenu na rok, zaś dwaj pozostali wolontariusze składają deklarację członkowską. Po roku umowa może być przedłużona. Zespół inicjatorów musi ustalić zasady obowiązujące w ogrodzie i animować jego działalność.</p> <p>Powstająca społeczność ogrodu decyduje samodzielnie o charakterze i zagospodarowaniu danego terenu – czy będzie on służył funkcjom użytkowym czy ozdobnym, jakie typy rabat zostaną zastosowane, gdzie umieścić ławostół i kompostownik, czy będą dodatkowe elementy jak altana, szklarnia, ule itp.</p> <p>Pierwsze kroki w nowym ogrodzie będą wspierane przez miasto. Każdy ogród otrzyma “pakiet startowy” obejmujący doradztwo projektowe, narzędzia, ławki i stół piknikowy i/lub rabaty podniesione. Jeżeli to konieczne, cięższe prace przygotowawcze zostaną przeprowadzone przez</p>	

profesjonalną firmę ogrodniczą. Dalsze wsparcie i wymianę doświadczeń zapewnią regularne szkolenia i warsztaty (“Szkola Miejskich Ogrodników”).

Dzięki programowi *RU:RBAN*, w Krakowie odbędą się szkolenia dla 6 wolontariuszy. Staną się oni ‘*Gardeniserami*’, czyli ‘Organizatorami Ogrodów’ (od ang. ‘Garden’ + ‘Organisers’), tzn. liderami, którzy będą dzielić się zdobytą wiedzą na temat ogrodnictwa, zarządzania i współpracy w ramach społeczności ogrodowych oraz z innymi zainteresowanymi mieszkańcami. Projekt *RU:RBAN* potrwa w Krakowie do 2020 roku, a później może być kontynuowany w oparciu o projekt *UGB*.

Ogrody społecznościowe mają ogromną wartość dla lokalnych społeczności. Są one tworzone przez i dla mieszkańców – każdy chętny może wziąć udział w tej inicjatywie. Zapewniają one mieszkańcom miast możliwość spędzania czasu w ruchu, na powietrzu, w kontakcie z naturą i innymi ludźmi – co przyczynia się do poprawy stanu zdrowia, a ogrody stają się prawdziwymi centrami lokalnych działań. Ogrody te wspierają także aktywizację osób starszych – nawet jeśli nie mają one siły pracować fizycznie, mogą dołączyć do społeczności i wspierać ją swoją wiedzą i doświadczeniem, spędzając czas z młodszymi.

Kolejną korzyścią jest możliwość pozyskania zdrowej żywności – każdy może zbierać własne plony wolne od środków chemicznej ochrony roślin. Jeden z największych ogrodów społecznościowych w Rzymie składa się ze 107 grządek o wymiarach 3x3m, z których każda zapewnia świeże warzywa dla dwóch rodzin. To pokazuje niezwykle wysoką wartość użytkową takich ogrodów. Przyczynia się ona do poprawy sytuacji ekonomicznej lokalnych społeczności, łagodzenia biedy oraz wykluczenia.

Miastu działanie przyniesie korzyści w postaci niższych wydatków na utrzymanie terenów.

Korzyścią środowiskową będzie zwiększenie bioróżnorodności.

Do wdrożenia działania nie są potrzebne specjalne środki ani technologie. Niezbędne rozwiązania mają charakter informacyjny i edukacyjny – miasto musi koordynować przydzielanie działek, kwestie umów oraz zapewniać narzędzia, wyposażenie i doradztwo.

Minimalny zakres działań

Zakres podstawowy:

- Utworzenie zespołu liderów – minimum 3 osoby na jeden teren;
- Wybór nieurządzonego terenu zieleni należącego do miasta;
- Wyznaczenie koordynatora projektu w urzędzie miasta.

Zakres uzupełniający:

- Udział eksperta – np. “Organizatora Ogrodów”, który zapewni profesjonalne doradztwo ochotnikom;
- Alokacja środków finansowych na pakiety startowe.

Zakres dodatkowy:

- Regularne spotkania wolontariuszy i warsztaty edukacyjne.

Odpowiedzialność – kto wdroży działania?

- Urząd miasta – jako inicjator i koordynator projektu;
- Wolontariusze – jako wykonawcy.

Przewidywany budżet i niezbędne zasoby
<ul style="list-style-type: none"> • Personel – własne zasoby urzędu miasta; • Narzędzia i wyposażenie – na start 300-500 PLN na lokalizację (zależnie od rozmiaru ogrodu i zakresu prac; o dodatkowe środki uczestnicy mogą się ubiegać w ramach systemu grantów); • Organizacja spotkań wolontariuszy – bez kosztów najmu pomieszczeń, jeśli w obiektach urzędu miasta; • Program szkoleń – “Szkola Miejskich Ogrodników” (cykl 2-3 godzinnych warsztatów w sezonie) – 5000 PLN; • Źródła finansowania: budżet miasta i/lub dotacje na rewitalizację; źródła dalszego finansowania może stanowić <i>crowdfunding</i> z częściowym wsparciem z budżetu miasta (np. ze środków “Inicjatywy Lokalnej”) lub innych grantów, a także sprzedaż plonów i wykonanych z nich potraw w czasie lokalnych pikników itp.
Mierniki realizacji
<p>Mierniki:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Ilość/powierzchnia ogrodów objętych projektem; • Liczba zaangażowanych mieszkańców; • Liczba zaangażowanych osób starszych; • Ilość zorganizowanych wydarzeń; • Długość okresu, przez jaki teren jest stale utrzymywany.
Czas trwania projektu
2019 - 2022
Możliwości rozwojowe
<p>Działanie pozwala osiągnąć wszystkie cele określone w niniejszym opracowaniu. Ma ono ogromny potencjał rozwojowy dla lokalnych społeczności. Silnie przeciwdziała wykluczeniu osób starszych i mniej zamożnych, zapewnia możliwość wymiany i podtrzymywania więzi międzypokoleniowych. Może ono być wdrażane zarówno w regionie, jak i w całym kraju.</p>

<p>Cel:</p> <ul style="list-style-type: none"> • Propagowanie pro-środowiskowych i proaktywnych postaw wśród mieszkańców; • Poprawa jakości życia mieszkańców, szczególnie osób starszych. 	<p>Numer celu: 2, 3</p>
<p>Nazwa działania: SPACERY EDUKACYJNE I POPRAWA DOSTĘPNOŚCI TERENÓW ZIELENI</p>	<p>Numer działania: 3</p>
<p>Pochodzenie koncepcji:</p> <p>☒ Transfer ☐ Nowa koncepcja ☐ Inne</p>	
<p>Opis koncepcji – działania, jakie zostaną przeprowadzone</p>	
<p><u>Spacery edukacyjne i działania towarzyszące</u></p> <p>Propozycja została zainspirowana działaniem pilotażowym przeprowadzonym w Lesie Witkowskim w Krakowie, w ramach projektu <i>UGB</i>. Obejmuje ona spacery edukacyjne na obszarach objętych formami ochrony lub mających wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe, prowadzone przez specjalistów – przyrodników i edukatorów. Podczas wycieczek uczestnicy mają możliwość doświadczyć bliskości natury (np. lasu, łąki) różnymi zmysłami, poznać drzewa, gatunki kwiatów, ziół, grzybów, ptaków i innych roślin i zwierząt. Wycieczki mogą być organizowane w ciągu dnia lub wieczorem, jeśli istnieje możliwość dokonania ciekawych obserwacji.</p> <p>Spacery edukacyjne mogą być organizowane dla wszystkich grup wiekowych. Te wydarzenia zawsze mają indywidualny scenariusz, który może skupiać się na różnych aspektach przyrody – w zależności od lokalnych uwarunkowań i walorów otoczenia. Np. w Krakowie zrealizowano dotychczas spacery:</p> <ul style="list-style-type: none"> • w lasach (w Lesie Witkowskim – spacery dzienne o następującej tematyce: co możesz zobaczyć w lesie, jakie gatunki zwierząt tu żyją, jakie drzewa rosną w lesie – oznacz je, gatunki ptaków, bliżej natury; spacery wieczorne – sekretne życie nocnych motyli; w Lesie Wolskim np. poszukiwanie życia w martwym drewnie); • na łąkach (w Toniach oraz na łąkach Nowohuckich) – obserwacja rzadkich gatunków owadów; • wzdłuż rzek (Wisła w Przegorzałach, Wilga, Prądnik, Drwnika, Potok Rzewny); • po terenach nieużytków i dawnych kamieniołomów (Zakrzówek, Liban); • „Motyle safari” (obserwacje rzadkich gatunków motyli na łąkach w Toniach i Kostrzu); • akcje wspólnego sprzątnięcia (Las Witkowski, nad Dłubnią). <p>Idea spacerów edukacyjnych może także stać się punktem wyjścia dla zorganizowanych zajęć dla dzieci w wieku szkolnym i przedszkolnym. Wyniki projektu <i>‘Witkowie Green Living Lab’</i> w ramach <i>UGB</i> dostarczają m.in. gotowych scenariuszy do dalszego wykorzystania w ramach lekcji w terenie. Więcej informacji i materiały do pobrania na stronie: https://zsm.krakow.pl/dla-krakowian/edukacja/396-odkrywanie-piekna-lasu-witkowskiego-scenariusze-zajec-terenowych.html</p> <p>Spacery mogą także zostać uzupełnione o “lekcje w zieleni” (np. malowanie, rysowanie z natury, czytanie w zieleni, konkursy fotograficzne) i pikniki. Kolejną wartościową formą edukacji ekologicznej, która może uzupełniać wycieczki są warsztaty.</p>	

Zarząd Zieleni Miejskiej w Krakowie realizuje np.:

- Warsztaty “Zielone Horyzonty” – regularne spotkania dla rodzin z dziećmi w sobotnie przedpołudnia, prowadzone na zewnątrz na różnych terenach zieleni lub w budynku, co roku od początku kwietnia do końca czerwca. Przykładowe tematy: ogrodnictwo miejskie, pszczoły w mieście, polskie tradycje ogrodowe.
- “Art – eko” – warsztaty dla dzieci polegające na działaniach z pogranicza plastyki i ogrodnictwa takich jak: malowanie, rysowanie elementów przyrodniczych z wyobraźni i z natury, tworzenie małych ogrodów w pojemnikach, które dzieci mogą zabrać do domu, aby dalej o nie dbać. Przykładowe tematy plastyczne: “Ogród Szczęśliwy”, “Kwiaty z babcinej rabatki”, i tematy ogrodnicze: “Mini – ogródek” (przygotowanie ogródka z rozchodników), “Tradycja polskiego ogrodu” (przygotowanie ogródka ziołowo – warzywnego).

Spacery edukacyjne i warsztaty kreują wielką wartość dla lokalnych społeczności, jako środki edukacji przyrodniczej wszystkich grup wiekowych. Jest to także interesująca forma spędzania wolnego czasu przez całe rodziny, umożliwiająca spotkania z innymi ludźmi i rozwijanie własnych zainteresowań (co jest szczególnie istotne dla osób starszych).

Aby przeprowadzić działanie, konieczne jest zaangażowanie eksperta – przyrodnika i edukatora, ponadto dobra pogoda w przypadku spacerów.

Poprawa dostępności terenów zieleni

W celu udostępnienia niektórych terenów na spacery edukacyjne dla wszystkich uczestników, także tych o ograniczonej mobilności, konieczne mogą być pewne usprawnienia techniczne i działania inwestycyjne. Propozycja ta również jest inspirowana działaniem pilotażowym przeprowadzonym w Lesie Witkowskim w ramach projektu *UGB*.

Proponowane działania obejmują wdrożenie takich rozwiązań technicznych jak: wyznaczenie miejsc postojowych dla niepełnosprawnych, utwardzenie i wyrównanie powierzchni ścieżek (środkami naturalnymi), budowa kładek/mostków dostępnych dla pieszych i osób na wózkach (a tym samym także dla rodziców z małymi dziećmi), odpowiednie oznakowanie ścieżek np. odnoszące się do istniejących spadków (jeśli występują), udogodnienia dla osób niewidomych i słabowidzących (oznakowanie za pomocą napisów alfabetem Braille’a, ścieżki naprowadzające), montaż tablic edukacyjnych i innych elementów, np. płaskorzeźb – owadów, śladów zwierząt, odcisków liści, wyposażenia (ławek drewnianych, stołów piknikowych – jeśli są one dozwolone na terenach objętych formami ochrony przyrody). Dedykowane aplikacje na smartfony również mogą być tutaj pomocne.

Takie kompleksowe rozwiązania kreują dużą wartość społeczną i edukacyjną dla lokalnych społeczności, a także sprzyjają aktywizacji osób starszych i niepełnosprawnych.

Przeprowadzenie działań wymaga odpowiedniego projektu i wykonania robót budowlanych stosownie do lokalnych uwarunkowań.

Minimalny zakres działań

Zakres podstawowy:

- Wybór terenu o wysokich walorach przyrodniczych lub krajobrazowych, z możliwością bezpiecznego dostępu dla grupy do 20 osób;
- Opracowanie i udostępnienie formularza rejestracyjnego;
- Zaangażowanie eksperta – przewodnika.

Zakres uzupełniający:

- Wybór dni o sprzyjającej pogodzie (w przypadku spacerów); opracowanie ewentualnych scenariuszy na niepogodę.

Zakres dodatkowy:

- Opracowanie scenariuszy i przygotowanie materiałów na dodatkowe warsztaty lub "lekcje w zieleni";
- Wybór terenu do adaptacji dla potrzeb osób o ograniczonej mobilności, lub terenu, gdzie wskazane jest zapewnienie zorganizowanego dostępu dla celów edukacyjnych (np. mokradła, brzegi rzek);
- Wykonanie projektu zagospodarowania terenu i projektów poszczególnych elementów; dokonanie zgłoszenia do właściwego urzędu (z reguły będą to roboty nie wymagające uzyskania decyzji o pozwoleniu na budowę, jak umieszczenie elementów małej architektury w miejscu publicznym lub utwardzenie gruntu);
- Realizacja robót budowlanych.

Odpowiedzialność – kto wdroży działania?

- Urząd miasta lub organizacja pozarządowa – jako organizator spacerów lub warsztatów;
- Mieszkańcy w każdym wieku – jako uczestnicy;
- Urząd miasta jako inwestor w przypadku udostępnienia terenów.

Przewidywany budżet i niezbędne zasoby

- Personel – własne zasoby urzędu miasta lub organizacji pozarządowej, ew. nauczyciel przyrody – w przypadku lekcji terenowych;
- Organizacja spacerów edukacyjnych z udziałem zewnętrznego eksperta – 100 – 200 PLN za spacer; godzinny prosty warsztat dla dzieci – 100 PLN (bez materiałów); inne specjalistyczne warsztaty (permakultura, pszczelarstwo) – 200 – 500 PLN za warsztat zależnie od tematyki i niezbędnych materiałów; przewidywany czas – 1,5 – 2 godziny; bez kosztów najmu pomieszczeń, jeśli w obiektach lub na terenach należących do miasta;
- Źródła finansowania: bilety kupowane przez uczestników;
- W przypadku udostępnienia terenów koszt jest zależny od lokalnych uwarunkowań i potrzeb. W Lesie Witkowskim ogólny koszt projektu i realizacji elementów infrastruktury na ścieżce długości ok. 1 km wyniósł ok. 80 000 PLN brutto (w tym: utwardzenie ścieżek, budowa mostka z miejscowego drewna, wyznaczenie miejsc postojowych, montaż 6 tablic edukacyjnych, płaskorzeźb, ławek i stołów z miejscowego drewna oraz oznakowania).
- Dedykowana aplikacja na smartfony oparta na beaconach dla w/w ścieżki – koszt na poziomie 43 000 PLN brutto.

Mierniki realizacji

Mierniki:

- Ilość przeprowadzonych spacerów/warsztatów lub innych działań w sezonie;
- Liczba uczestników w sezonie;
- Liczba/powierzchnia udostępnionych bądź zaadaptowanych terenów;

<ul style="list-style-type: none"> • Liczba niepełnosprawności, do jakich dostosowano ścieżki/tereny.
Czas trwania projektu
2019 – 2022
Możliwości rozwojowe
<p>Spacery, lekcje terenowe – są to działania możliwe do realizacji na różnych terenach chronionych lub mających wysokie walory przyrodnicze i krajobrazowe, i dla różnych grup wiekowych. Mogą one być szeroko wdrażane, wszędzie tam, gdzie jest bezpieczny dostęp dla grup do 20 osób.</p> <p>Warsztaty są możliwe do realizacji w każdym mieście niezależnie od istniejących warunków przyrodniczych i krajobrazowych.</p> <p>Poprawa dostępności – działanie możliwe do wdrożenia na wszystkich terenach zieleni. Eliminacja barier architektonicznych powinna być standardowym zabiegiem projektowym i wykonawczym.</p>

PODSUMOWANIE

Ponieważ partycypacja społeczna w naszych miastach to dopiero rozwijający się proces, wszelkie nowe rozwiązania w tym zakresie stanowią pożądane narzędzia współpracy między miastami i mieszkańcami.

Wdrożenie powyżej zaprezentowanych praktycznych wskazówek i działań przyczyni się do szerszej mobilizacji lokalnych społeczności w procesie zarządzania terenami zieleni i pozwoli dotrzeć także do tych osób, które obecnie nie są aktywne. Proponowane metody będą wspierać osiągnięcie założonych celów w regionie, jako, że efektywnie zarządzanie terenami zieleni wymaga skutecznej współpracy pomiędzy interesariuszami. Tereny zieleni rozwijane wspólnie z mieszkańcami będą lepiej odpowiadały na miejscowe potrzeby; współpraca ta przyczyni się także do rozwijania proaktywnej postawy wśród obywateli. Aktywne metody edukacji ekologicznej będą z kolei promowały prośrodowiskowe zachowania wśród przedstawicieli wszystkich pokoleń – w tym, co szczególnie ważne – wśród dzieci i młodzieży. Zaowocuje to uwrażliwieniem najmłodszego pokolenia na kwestie ekologii zarówno teraz, jak i w przyszłości, w dorosłym życiu. Ponadto, jakość życia mieszkańców, w tym osób starszych, znacząco wzrośnie.

Trzeba tu zauważyć, że proponowane działania mogą odnosić się do różnych typów scenariuszy, takich jak rozwój nowych terenów zieleni, ich przekształcenie lub eliminacja istniejących terenów. Ten ostatni przypadek jest zawsze najtrudniejszy, ale zastosowanie *Działania 3* – spacerów, dyskusji, spotkań w terenie realizowanych w połączeniu z warsztatami może przyczynić się do ograniczenia jego negatywnych skutków i przybliżyć do rozwiązania powstałych problemów.

Istnieje także duży potencjał powiązań pomiędzy proponowanymi działaniami a innymi rezultatami projektu *UGB*, takimi, jak wdrażanie rozwiązań opartych na systemach informacji przestrzennej (SIP) i międzysektorowa współpraca w zarządzaniu terenami zieleni. Tereny wybrane do zagospodarowania w ramach *Działania 1 i 2* mogą być bowiem monitorowane za pomocą narzędzi opartych o systemy baz danych przestrzennych. Dzięki temu można łatwo wizualizować rezultaty i zasięg projektów na mapach, lub dokonywać dalszych analiz. Systemy informacji przestrzennej pozwalają także w łatwy sposób gromadzić i udostępniać dane, stanowiąc zasób wiarygodnych informacji wspierających podejmowanie decyzji przez samorząd lokalny. Ponadto, narzędzia te mogą służyć dalszemu rozwojowi projektów. Na przykład zamieszczane w internecie geo – ankiety mogą być wykorzystywane jako element konsultacji społecznych, służący zbieraniu pomysłów i mapowaniu potrzeb, poprzez wskazywanie preferowanych przez mieszkańców lokalizacji dla kolejnych działań.

Międzysektorowa współpraca na rzecz zieleni będzie zaś kolejnym krokiem po wdrożeniu wyżej opisanych działań, jako, że mogą one być rozszerzane w przyszłości także na tereny nie stanowiące własności miejskiej.

Tabela podsumowująca:

Wizja: Lokalne społeczności są mocno zaangażowane w proces zarządzania terenami zieleni w małopolskich miastach				
Cel:	Nazwa działania:	Jednostka odpowiedzialna za wdrożenie:	Budżet:	Okres realizacji:
1, 2, 3	<i>Działanie 1: "MÓJ TEREN ZIELENI" – ZOSTAŃ SPOŁECZNYM OPIEKUNEM TERENU ZIELENI</i>	<i>Samorząd lokalny</i>	<i>15 000 PLN/rok/miasto (kwota obejmuje działania takie, jak: pakiety startowe, udział zewnętrznych ekspertów lub moderatorów na spotkaniach wolontariuszy oraz cykl warsztatów).</i>	<i>2019-2022</i>
1, 2, 3	<i>Działanie 2: WIELOPOKOLENIOWE OGRODY SPOŁECZNOŚCIOWE</i>	<i>Samorząd lokalny</i>	<i>15 000 PLN/rok/miasto (kwota obejmuje działania takie, jak: pakiety startowe, udział zewnętrznych ekspertów lub moderatorów na spotkaniach wolontariuszy oraz cykl warsztatów).</i>	<i>2019-2022</i>
2, 3	<i>Działanie 3: SPACERY EDUKACYJNE I POPRAWA DOSTĘPU DO TERENÓW ZIELENI</i>	<i>Samorząd lokalny</i>	<i>1000 – 5000 PLN za organizację cyklu spacerów lub warsztatów w sezonie (koszt może zostać pokryty częściowo lub w całości z wpływów za bilety) . Uwaga: nie podano tutaj kwoty dla działań z zakresu infrastruktury, ponieważ każdorazowo należy je indywidualnie zaprojektować i wycenić w zależności od zakresu koniecznego do realizacji na danym terenie.</i>	<i>2019-2022</i>